

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Recensie: A. van der Zwan. H.M. Hirschfeld, in de ban van de macht: Biografie. Amsterdam: J.M. Meulenhoff, 2004

de Bruin, R.J.

DOI

[10.18352/bmgn-lchr.6381](https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.6381)

Publication date

2006

Document Version

Final published version

Published in

Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden

License

CC BY-NC

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Bruin, R. J. (2006). Recensie: A. van der Zwan. H.M. Hirschfeld, in de ban van de macht: Biografie. Amsterdam: J.M. Meulenhoff, 2004. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 121(1), 169-170. <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.6381>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Al met al bevredigt dit Indië-deel van de Drees-biografie niet helemaal. Omstandig wordt het Haagse aandeel in de Indonesische kwestie aan de hand van het rijkelijk aanwezige en ook zorgvuldig gebruikte bronnenmateriaal nog eens gereconstrueerd, maar het hier gebezigde Drees-perspectief biedt geen nieuw zicht op de kwestie. Nu hoeft dat in een biografie ook niet per se, maar de uitvoerigheid die Daalder heeft betracht suggereert wel een pretentie van de biografie in die richting. Dat leidt tot de conclusie dat het boek als (onderdeel van de) biografie niet zo geslaagd is, maar ook dat we er weer een gedegen monografie over de Indonesische kwestie bij hebben.

J. Bosmans

A. van der Zwan, *H. M. Hirschfeld. In de ban van de macht. Biografie* (Amsterdam: Meulenhoff, 2004, 414 blz., € 25,-, ISBN 90 290 7590 2).

Als directeur-generaal van handel en nijverheid was Hans Max Hirschfeld (1899-1961) in de jaren dertig belast met de economische onderhandelingen met (nazi-)Duitsland. Enkele dagen voor de Duitse inval in Nederland werd Hirschfeld waarnemend secretaris-generaal van het departement van handel, nijverheid en scheepvaart. Tien dagen na de capitulatie werd hij door generaal H. G. Winkelman benoemd tot waarnemend secretaris-generaal van het departement van landbouw en visserij. De verantwoordelijkheid voor de economie en de voedselvoorziening in bezet Nederland berustte nu bij Hirschfeld. Ondanks het feit dat hij een joodse vader had, kon Hirschfeld tot aan de bevrijding op zijn post blijven. Volgens Loe de Jong zagen de bezettingsautoriteiten in zijn aanblijven een garantie voor de handhaving van rust in de economische sector. Na de bevrijding werd Hirschfelds optreden tijdens de bezetting scherp bekritiseerd, vanwege de verregaande concessies die hij aan de bezetter had gedaan. Dit verhinderde niet dat Hirschfeld door de Nederlandse regering werd ingeschakeld op belangrijke terreinen zoals de verdeling van de Marshall-hulp en de nasleep van de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog.

Hirschfelds meegaandheid met de Duitse bezetter wordt in navolging van De Jong gewoonlijk toegeschreven aan zijn ambtelijke ethos, waarin zorg voor de materiële behoeften van het Nederlandse volk centraal stond. In de studie van Hein Klemann over de Nederlandse economie tussen 1938 en 1948 wordt de bereidheid van Hirschfeld om zijn reputatie hiervoor in de waagschaal te stellen, zelfs met enige bewondering gadeslagen. Deze bewondering is niet besteed aan Arie van der Zwan, die een boek geschreven heeft over Hirschfeld en nazi-Duitsland. Dit boek wordt ten onrechte als biografie gepresenteerd, want er zijn veel lacunes en de naoorlogse Hirschfeld blijft geheel buiten beeld. In het boek wordt toegewerkt naar de stelling dat Hirschfeld landverraad pleegde ten dienste van (invloedrijke groeperingen in) nazi-Duitsland. Van der Zwan geeft toe dat dit verraad niet onomstotelijk te bewijzen valt, maar voert *circumstantial evidence* aan, dat dit verraad volgens hem waarschijnlijk maakt. Het resultaat is een boek dat wemelt van vermoedens.

De rode draad in Van der Zwans betoog is de redenering dat Nederland in de jaren dertig een eenzijdig op Duitsland georiënteerd economisch beleid voerde, dat *au fond* meer in het Duitse dan in het Nederlandse belang was. Hirschfeld zou er volgens Van der Zwan voor gezorgd hebben dat

deze ‘pro-Duitse’ koers ingezet werd en gehandhaafd bleef. Na de Duitse inval zou Hirschfeld doelbewust de macht naar zich hebben toetrokken, ter wille van de inschakeling van de Nederlandse economie in de Duitse oorlogvoering. Van der Zwans conclusie dat het economische beleid in de jaren dertig eenzijdig op Duitsland was gericht en weinig voor de hand lag, staat in vele opzichten haaks op het beeld van deskundigen zoals Klemann. Bovendien is het reductionistisch om besluitvorming inzake economische politiek aan de manipulaties van één kwade genius toe te schrijven, en is het bewijs dat Van der Zwan hiervoor aanvoert ondeugdelijk. Zo is het enige in het boek aangevoerde controleerbare ‘bewijs’ dat Hirschfeld aan het begin van de jaren dertig de drijvende kracht was achter een eenzijdige Nederlandse economische oriëntatie op Duitsland een brief d. d. 20 februari 1933 van mr. L. J. A. Trip (de president van De Nederlandsche Bank) aan Hirschfeld. Op pagina 94 schrijft Van der Zwan dat uit deze brief blijkt dat Trip voorstander was van een Nederlandse economische toenadering tot Groot-Britannië, terwijl Hirschfeld zijn kaarten op nazi-Duitsland zette. Echter, wie de brief (die is opgenomen in de bronnenpublicatie *Documenten betreffende de buitenlandse politiek van Nederland 1919-1945*, B II, RGP 199) leest, zal zien dat het heel anders lag: Hirschfeld had juist meegedeeld dat hij ernstige handelspolitieke moeilijkheden met Duitsland verwachtte (nu de nazi’s er aan de macht waren gekomen). Dit is kenmerkend voor de onzorgvuldige aanpak in dit boek.

Van der Zwan verzuimt in zijn boek in te gaan op details die niet in zijn betoog passen. Zo werd Hirschfeld in 1939 belast met de geheime aankoop van een grote partij ‘Yellowcake’ (uraniumgrondstof), die werd bemachtigd om te voorkomen dat ze in handen van de Duitsers zou vallen. De partij bleef tijdens de bezetting voor de Duitsers verborgen. Als Hirschfeld de Duitsers van dienst had willen zijn bij de ontwikkeling van een eigen atoomwapen, zou hij hun inlichtingen over deze partij hebben verstrekt.

Het boek bevat geen notenapparaat. Van der Zwan verzwijgt dat het meeste ‘bewijsmateriaal’ geen resultaat is van eigen archiefstudie, maar is ontleend aan de bestaande literatuur. Met name de gedetailleerde, maar eenzijdige studie uit 1985 over de Oslostaten van Ger van Roon en de belangwekkende dissertatie uit 2003 van Joggli Meihuizen over de bestraffing van economische collaboratie in Nederland zijn door Van der Zwan als *Fundgrube* gebruikt. De grote hoeveelheid slordigheden in tekst, literatuurlijst en register doet vermoeden dat *In de ban van de macht* in grote haast tot stand is gekomen. Dit onderwerp verdient een degelijker aanpak.

R. J. de Bruin

Th. Meder, C. Hendriks, *Vertelcultuur in Nederland. Volksverhalen uit de collectie Boekenooien (ca. 1900)* (Amsterdam: Aksant, 2005, 830 blz., € 39,90, ISBN 90 5260 182 8).

Gerrit Jacob Boekenooien (1868-1930), ondermeer bekend als redacteur van het groot *Woordenboek der Nederlandsche taal*, deed aan het eind van de negentiende eeuw verschillende oproepen in tijdschriften en kranten om hem volksverhalen uit de mondelinge overlevering toe te zenden. De meest productieve inzender was de arts Cornelis Bakker (1863-1933) uit Broek in Waterland. De verhalen van Bakker werden vier jaar geleden al bijeengebracht en uitgegeven door Theo Meder, verhalenonderzoeker aan het Meertens Instituut, in de bundel *Vertelcultuur in Waterland*. In een nieuw boek van Meder, dat hij publiceerde samen met zijn collega Cor